

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

ОКСАНА КАЛЬМУК,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії
Тернопільського національного економічного університету

У статті розглянуто проблему формування системи забезпечення економічної безпеки України. Доведено, що в механізмі забезпечення економічної безпеки необхідно поєднувати ринкові й державно-адміністративні методи й чинники управління цим процесом, що обумовить розвиток продуктивних сил - основне підґрунтя економічної безпеки будь-якої країни.

Ключові слова: економічна безпека країни, державне регулювання, ринкові відносини, механізм забезпечення економічної безпеки.

Постановка проблеми. Найважливішим принципом формування в Україні цивілізованих ринкових відносин є досягнення економічної безпеки держави. Така постановка питання обумовлює необхідність системного теоретико-методологічного дослідження означеної проблеми в різних її аспектах і проявах, оскільки загроза економічній безпеці - це загроза економічному суверенітету. А це, у свою чергу, означає поступову втрату країною власності на своє національне багатство, утрату можливості визначати й проводити незалежну політику в інтересах свого народу, поступове перетворення країни на сировинний придаток, джерело дешевих трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів. Урешті-решт країна може втратити свою територіальну цілісність і незалежність. Усе сказане передбачає необхідність постійного дослідження проблеми економічної безпеки України, що обумовлює актуальність означеної проблеми для будь-якої країни. Щодо сучасної України, то ця проблема є надзвичайно актуальною у зв'язку із сучасним станом національної економіки.

Аналіз останніх публікацій. Проблема економічної безпеки активно досліджується представниками різних напрямків і шкіл економічної науки. Протягом останнього десятиліття її розглядають українські вчені в широкому діапазоні питань, що обумовлюють економічну безпеку або заперечують її. Так, О. Козак досліджує проблему економічної безпеки в аспекті розвитку малого підприємництва [1, с. 58-60]; В. Похиліук аналізує систему показників і сучасний стан економічної безпеки України в розрізі галузей виробництва й щодо конкурентоспроможності підприємств, а також пропонує комплекс регулювальних заходів забезпечення економічної безпеки [2, с. 10-374]; Н. Й. Реверчук досліджує проблему управління економічною безпекою [3, с. 4-195]; М. С. Тумакова розглядає економічну безпеку в розрізі залучення іноземних інвестицій [4, с. 109-111]. Багато хто з авторів досліджує проблему економічної безпеки України в податковому, фінан-

совому, екологічному аспектах, в аспекті інноваційної політики держави, в аспекті застарівання основного капіталу тощо. Водночас бракує досліджень окресленої проблеми в аспекті методології забезпечення економічної безпеки. Винятком є стаття Л. Дмитриченко і Г. Хорошевої [5, с. 39-42]. Отже, подальше методологічне обґрунтування сучасного механізму забезпечення економічної безпеки країни є актуальним і практично значущим.

Мета дослідження. Проблема економічної безпеки набуває особливого значення в той час, коли в країні ще не склалися повною мірою цивілізовані ринкові відносини, але вона прагне інтегруватися у світовий економічний простір цих відносин. Саме в такому стані знаходиться Україна на сучасному історичному етапі розвитку. А оскільки вона не має вагомих конкурентних переваг порівняно з іншими країнами, що міцно увійшли у світовий економічний простір і чий економіки інтегрувалися у світову економіку раніше, гострота питання щодо забезпечення економічної безпеки України посилюється. Ось чому метою дослідження є теоретичне обґрунтування механізму економічної безпеки України, який поєднує ринкові методи державного управління забезпечення економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Реалізація будь-якої мети починається зі з'ясування сутності досліджуваного об'єкта, механізму його функціонування, чинників, суперечностей та тенденцій розвитку тощо. До того ж дослідження сутності певного об'єкта передбачає конкретну наукову базу, методологічне підґрунтя, на яке спирається наукова побудова теорії. Насамперед ми вважаємо за необхідне розглянути загальний стан національної економіки України. А він характеризується як той, що не відповідає позитивному.

Умовою економічного розвитку країни та її реальної інтеграції в Європейське Співтовариство є забезпечення високих темпів економічного зростання та економічного розвитку. Міжнародний досвід уже давно довів, що для цього країна повинна інвестувати в

економіку не менше 19-25 % ВВП. Щодо нашої країни, то показник інвестицій у національну економіку за весь період незалежності (до початку кризи 2008 року) коливався в межах 13-17 %. Криза суттєво підірвала інвестиційну спроможність України. У 2009 році країна інвестувала в основний капітал менше 151,8 млрд грн, що становило 16,7 % ВВП і в 1,54 раза менше абсолютного рівня цього показника в попередньому 2008 році. Індекс інвестицій в основний капітал у 2009 році порівняно з попереднім роком становив 65,1 %. А індекс капітальних інвестицій - 70,9 % [6, с. 30, 200, 203].

Щодо спроможності держави й підприємницьких структур до інвестицій, то необхідно зазначити, що з державного бюджету в останнє десятиліття фінансувалося всього 5-7 % інвестицій в основний капітал. А в 2009 році - усього 4,4 %. Найбільш потужним джерелом інвестування в основний капітал залишаються власні кошти підприємств: у 2009 році їх частка становила 63,4 %, збільшившись порівняно з 2008 роком, коли вона становила 56,7 %. Але при цьому абсолютний обсяг інвестицій в основний капітал, вкладених за рахунок власних коштів підприємств і організацій, скоротився зі 132138 млн грн у 2008 році до 96019 млн грн у 2009 році, або майже в 1,4 раза [6, с. 202].

Низька інвестиційна спроможність країни в цілому та її економічних суб'єктів не дає змогу реалізувати їхній інноваційний потенціал. Інновації потребують значного обсягу коштів не тільки на наукове продукування інноваційних технологій та інноваційних продуктів, але й на втілення їх у практику. Порівняно з 2008 роком інноваційна здатність промислових підприємств у 2009 році скоротилася майже в 1,5 раза, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової в період 2000-2009 років становила всього 7-8 % і теж має стійку тенденцію до зниження.

До сказаного слід додати й такий факт: у цілому по національній економіці знос основних фондів сягнув за 61,2 %, а по окремих регіонах країни - перейшов межу 80 % (зокрема в Харківській області - 81,1 %, а в Тернопільській - майже 50 %) [6, с. 30, 92, 200]. Ураховуючи таке становище з основним капіталом, стає ще більш зрозумілим значення й необхідність великих обсягів інвестицій у національну економіку, без чого Україна вже підпадає під критерій економічно небезпечних країн. Отже, це ще раз підкреслює необхідність дослідження механізмів забезпечення економічної безпеки держави.

Щодо методологічних засад, на яких базується авторський підхід до розв'язання означеної проблеми, то вони такі:

1. Розуміння сутності та структурних елементів економічної безпеки обумовлене соціально-економічним становищем країни. Питання стоїть так: чи існує загроза безпеці країни, чи її немає? Якщо в країні відсутня матеріальна основа захисту економіки, відсутні механізми використання конкурентних переваг, якщо країна не здатна створити й зберегти гідний рівень життя своїм громадянам, то зрозуміло, що загроза економічній безпеці існує. Отож, під економічною безпекою ми розуміємо здатність національної економіки забезпечити стабільне економічне зростання й соціально-економічний розвиток суспільства як умови

підвищення добробуту народу.

У зв'язку із цим можна характеризувати поняття "економічна безпека" як багатоаспектне, що охоплює фінансову, енергетичну, технологічну й технічну, екологічну й соціальну сфери.

2. Багатоаспектність та складність системи обумовлює необхідність застосовувати структурно-функціональний підхід до її вивчення. Перелічені вище структурні елементи системи економічної безпеки виконують певні функції, забезпечуючи її стабільний стан. Якщо структура "мертва", тобто структурні складові системи не виконують відповідних їм функцій, організм гине й припиняє функціонувати як єдине ціле.

Розглянемо приклад функціонування податкової складової економічної безпеки. Відомо, що податки - основа державної казни. Відтак виконання податковою системою фіскальної функції спонукає до підвищення рівня оподаткування й обсягів податків. Але наслідком цього є зменшення доходів суб'єктів підприємницької діяльності й скорочення обсягів інвестування в економічний розвиток. А це - прямиий шлях до економічної небезпеки. Показником того, наскільки небезпечна сучасна національна економіка, є державний борг країни. Статистичні дані свідчать: якщо в 2009 році на сплату державного боргу витрачалася кожна п'ята гривня доходів держбюджету, то в 2010 році - кожна четверта. За оцінкою Рахункової палати України, у вересні 2010 року державний борг уперше перевищив 50 млрд дол, що майже в 1,5 раза більше золотовалютних резервів країни. Таким чином, кожний українець має понад 1000 дол. державного боргу (точніше - 8500 грн) [7, с. 3]. Це - реальна економічна загроза для існування країни.

3. Щодо функцій економічної безпеки як єдиного цілого, то вона покликана забезпечити незалежність країни в усіх її проявах - від економічної до політичної. Причому в цьому контексті саме економічна незалежність обумовлює незалежність політичну. Простим прикладом взаємообумовленості економічної й політичної безпеки є такий: кожна країна має захищати свої кордони, для чого необхідні матеріальні умови - наявність армії, здатної захистити рубежі країни. А це передбачає високий рівень її озброєності, високі технології у сфері воєнного виробництва, високий рівень освіти військових тощо. Як відомо, усе назване - питання державного бюджету, обсяг якого залежить від рівня економічного розвитку країни.

4. Таким чином, структура економічної безпеки - це похідна від структури економічної системи. Її матеріальним підґрунтям є власність громадян країни на національне багатство, на сукупність накопичених матеріальних, духовних, інтелектуальних й інших ресурсів. Ідеться про використання продуктивних сил суспільства (як елемента структури економіки).

Відомо, що важливою складовою структури економіки є виробничі відносини. Відносини власності виступають ґрунтовним елементом виробничих відносин, але не вичерпують їх. На економічну безпеку впливають техніко-економічні й організаційно-економічні відносини. Перші впливають на структуру виробництва, другі - на господарський механізм (який теж є складовою економічної системи суспільства). У свою чергу, ці елементи визначають безпосередньо цільову функцію держави й механізми її реалі-

зації. Зазначене стосується й забезпечення економічної безпеки країни.

5. Зрозуміло, що забезпечити економічну безпеку країни неможливо, спираючись лише на мікроекономічних суб'єктів як платників податків. Забезпечення економічної безпеки - це одна з економіко-політичних функцій держави. А це означає, що держава має обґрунтувати політику забезпечення економічної безпеки та ще й підготувати її матеріальне підґрунтя - державні кошти, що забезпечать не тільки захист державних кордонів, але й соціально-економічний розвиток із усіма наслідками, що випливають із цього.

6. Ще однією з методологічних засад дослідження економічної безпеки є усвідомлення того, що ринкові механізми самі по собі не здатні вирішити проблему економічної небезпеки й до того ж забезпечити територіальну й політичну незалежність країни. І знову постає питання про поєднання ринкових важелів забезпечення економічної безпеки з державно-адміністративними. До цього слід додати: визначаючи механізм забезпечення економічної безпеки, необхідно визначитися, чи є економічна безпека складовою цільової функції держави, чи є вона об'єктом регулювання. Точка зору щодо означеного розмежування аспектів економічної безпеки має місце серед багатьох її дослідників. Але ми вважаємо, що таке розмежування економічної безпеки (як складової цільової функції держави і як об'єкта регулювання) є досить умовним. Це впливає з того, що державна стратегія досягнення економічної небезпеки є стратегією збереження цілісності держави. А це дає підґрунтя розглядати економічну безпеку і як цільову установку, і як об'єкт регулювання.

7. Щодо засобів забезпечення економічної безпеки як мети держави, то вони охоплюють широкий спектр дій держави - на макрорівні й економічних суб'єктів - на мікрорівні. Важелями реалізації цих дій є активна структурна політика держави, яка визначається інвестиційною й інноваційною політикою, що, у свою чергу, є похідними від податкової, антимонопольної та взагалі від соціально-економічної політики держави.

Висновки

1. У механізмі забезпечення економічної безпеки об'єктивно мають поєднуватися ринкові й державно-адміністративні методи й важелі. Таке поєднання, на

нашу думку, проявляється у використанні економічних важелів управління забезпеченням економічної безпеки. Економічні (ринкові) важелі регламентуються адміністративно-правовими методами. У свою чергу, адміністративні методи спираються на певну правову базу й використовують ринкові важелі регулювання процесу забезпечення економічної безпеки.

2. Основними напрямками забезпечення економічної безпеки країни є формування матеріальної бази виробництва на інноваційно-інвестиційній основі; розвиток людського потенціалу та його трансформація в людський капітал; розвиток відносин власності й формування реального власника, здатного виконати функцію накопичення капіталу, розширення виробництва; розвиток прогресивного господарського механізму, який поєднує найважливіші елементи - стимулювання праці й виробництва взагалі та його організацію. Бо саме організація й стимули - це основні чинники, що забезпечують розвиток будь-якої системи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Козак О. В. Проблеми розвитку малого підприємництва в Україні / О. В. Козак // Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави : матеріали IV наук.-практ. конф. - Дніпропетровськ, 2010. - 151 с.
2. Похиліук В. В. Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки : [монографія] / В. В. Похиліук. - Полтава : РВВ ПУСКУ, 2008 - 403 с.
3. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур : [монографія] / Н. Й. Реверчук. - Львів : ЛБІ НБУ, 2004. - 195 с.
4. Тумакова М. С. Экономическая безопасность государства в разрезе привлечения иностранных инвестиций / М. С. Тумакова // Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку : зб. тез II Міжнародної наук.-практ. конф. - Макіївка, 2010. - Том III. - 164 с.
5. Дмитриченко Л. И. Методологические основы обеспечения экономической безопасности государства / Л. И. Дмитриченко, А. С. Хорошева // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. - Донецк : ДонУ, 2010. - 1050 с.
6. Статистичний щорічник України за 2009 рік / [за ред. О. Г. Осауленка]. - К. : Державне підприємство "Інформаційно-аналітичне агентство", 2010. - 568 с.
7. Страна в долгах // Итоги недели. - 24-30 ноября 2010. - № 47 (277).

О. Kalmuk

THE MECHANISM PROVIDE THE ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

In article describes the mechanism provide the economic security on the base of combination marketing and State economic regulation levers control this process.

Key words: economic security of country, state regulation of economy, marketing relation, mechanism provide the economic security.

© О. Кальмук

Надійшла до редакції 20.01.2011

№ 2 (109) лютий 2011 р.